

'Doğa Yasası Ahlaki Bir Yasadır': John Locke

'Nature Law Is A Moral Law': John Locke

FİLİZ BAYOĞLU KINA

Atatürk University

Received: 25.11.2019 | Accepted: 24.03.2020

Abstract: Locke's aim of writing his work, *Essays on the Law of Nature*, is solely related to understanding the moral sphere. It aspires to justify the existence of moral life, within which one is obliged to inhabit. Likewise, Locke's attention to "the law of nature" stems from the fact that the law of nature is considered as an appropriate means for testifying the existence of moral life. In the aforementioned work, Locke investigated the answers to questions like "Is there a moral rule or law of nature given to us?", "Do we have to obey it?", "What is the source of this law?". The purpose of this paper is to reveal the foundations and sources of his moral views, which are overshadowed by his epistemology and political perspectives.

Keywords: John Locke, God, law of nature, moral, practical, ethics.

Giriş

Devletlerden, çağlardan, kavimlerden bağımsız, her yerde ve her zaman geçerli olan bir yasa gerçekten var mıdır? Ahlak yasaları konulmuş mudur, yoksa bunlar doğada mı vardırlar? İnsan zihni ahlaki ilkelerin çıktığı kaynağı sorgulamaktan kendini alıkoyamamıştır. Düşünce tarihinde doğa yasasının ne olduğunu ve insanın neleri hak olarak görebileceğini açıklayabilmek amacıyla “doğa durumu” diye ifade edilen bir düşünceden hareket edilir. Aydınlanma felsefesinin kurucularından olan John Locke’da insanın haklarının neler olduğunu ve doğa yasasının ne olduğunu göstermek amacıyla “doğa durumu” denilen düşüncüyü göz önüne alır. Locke “doğa durumu”nu politika öncesi durum diye ifade eder. Bunun anlamı doğa durumundaki insanlarında mülk sahibi oldukları ve birbirleri üzerinde hak iddialarını kabul ettikleridir (MacIntyre 2001:179). Hobbes’tan farklı olarak Locke insanların özgür ve eşit olduğu bir “doğa durumu” tasarlamıştır. Buna göre diğer varlıklardan akıllı olması özelliğiyle ayrılan insanlar doğal durumda iken “doğa yasa”ları karşısında hak bakımından birbirinden üstün değildi (Öztürk, 2017: 153-154). Doğa durumundaki insanlar herhangi bir otoriteden muaf olarak aileler ve gruplar halinde yaşarken onları bir yöneten vardı: bu da “doğa yasası”dır. Doğa durumuyla bağlantılı düşünülen “doğa yasası” ise kaynağını “insan doğası”nda bulur. Locke’un “doğa durumu” dediği durumda, insanların birtakım temel haklara sahip olduğunu söylemesi olgusal ya da tarihsel bir iddiada bulunduğu anlamına gelmez. Locke’un hayatı ve eserleri incelendiğinde onun, “insanların her zaman ve her yerde tanınmak ve korunmak durumunda olan hangi hakları olması gerektiğiyle ilgili bir ahlaki iddiada bulunduğu” görülür (Cevizci 2001:230).

Locke’un doğa durumunda yaşayan insan kavramı, örgütlü toplum insanından pek farklı değildir (Ebenstein 2001:221). Bu durumu Locke “insanların dünya üzerinde bir üstün güç bulunmaksızın, kendi kendilerine hükmetme otoritesini elinde bulundurarak bir arada yaşadığı bir durum” olarak tarif eder (Woolhouse 2011: 214). Böylelikle Locke, insanların birbirine politik bağlardan ziyade insan olmanın kişiye verdiği devredilemez haklar ve getirdiği sorumluluklar temeli üzerinde ahlaki bağlarla bağlanmaları durumuna “doğa durumu” demektedir (Cevizci 2001:229). Doğa durumunda insanlar arasında yetenek ve fiziksel beceri bakımından eşitlik

olmasa da, iktidar ya da otoritenin olmayışı bakımından doğal bir eşitlik, başkalarının otoritesinin altına girmekten doğal bir muafiyet söz konusudur. Bu durum doğanın bütün nimetlerinden ayrıcalıksız yararlanmak ve aynı yetenekleri kullanmak üzere doğan aynı tür ve sınıftaki yaratıklardan her birinin, diğerleriyle eşit durumda bulunması durumudur (Locke 2004: 5). “Yetkin bir özgürlük ve eşitlik durumu” (Locke, 2012:9) olan lakin serbestlik durumu olmayan doğa durumunda, insanlar bir başkasının iradesiyle kısıtlanmış olmasa da ilahi olarak buyrulmuş ‘doğa yasası’na bağlıdır. Bakırcı şöyle der: “Locke’un teorisindeki doğa yasası, Galileo ve Newton’un doğa yasaları ile aynı olan bir yasa değildir. Bu teorilerdeki doğa yasası, fiziksel olgularla, onların hareketleri ve düzenlilikleri ile ilgilidir. Locke’a göre, doğa yasası ise insan davranışları ve ahlak yasası ile ilgilidir” (Bakırcı 2004:60)

Doğa Yasası

İnsan bu dünyaya bir plan, kural veya hayatı için belirlenmiş bir model olmadan; kendisine uyulacak herhangi bir yasadan bağımsız olarak mı gelmiştir? Yoksa insan yaşamını düzenleyen bir yasa var mıdır? İnsanı sorumlu bir varlık olarak gören Locke insanın yaşamakla yükümlü olduğu bir ahlaki hayatın varlığını temellendirmek için çeşitli akıl yürütmelerde bulunur: Ona göre ahlaki bir sorumluluğumuzun olduğunu bize verilmiş olan duyum, zihin, akıl, v.b yetilerin varlığından çıkarabiliriz. Bu yetiler amaçsız boşu boşuna insana verilmiş olamaz. Dahası doğada gördüğümüz yasa ve düzenlilik Locke için, insanın ahlaki sorumluluğunu yerine getirmesi için gerekli zemini oluşturmaktadır (Locke 1999: 79). Çünkü aksi durumda (bir kaos ortamında) insan ahlak kurallarına uygun davranışları seçme imkânı bulamayacağından dolayı içgüdüsel olarak davranacaktı. Böylelikle insanın yaşamakla sorumlu olduğu bir ahlaki hayat ve ahlak kuralları mevcuttur. “Doğa yasası”, uyulması kimsenin keyfine bırakılmamış, her insan için tabi olma mecburiyeti taşıyan bir yasadır (Ebenstein, 2001: s. 222). “Doğa durumu”nda insanların bir arada bir yaşam sürdürmelerini sağlayan, yaşamlarını düzene sokan kurallar “doğa yasası”nın kurallarıdır. Ve insan bu kurallara uyacak mecburiyeti kendisine gösterecek bir mantığa sahiptir. Locke bir yasanın varlığına işaret eden kavramların tarihsel kullanımlarının izini sürerek kendi “doğa yasası”nı temellendirir. Önce Stoacıların “ahlaki iyi” veya “erdem” olarak kullandıkları şeyle aradı-

đı yasayı özdeşleştirir. Sonrasında “doğru akıl” kavramının tarihsel kullanımına işaret ederek bununla “*bütün erdemlerin ve uygun ahlaki kalıpları için gerekli her şeyin kendisinden çıktığı belirli davranış prensiplerinin kastedildiğini*” sđyler. Bu prensiplerden doğru bir şekilde çıkarılan şeyin, haklı olarak, “doğru akıl”a uygun olduğu için bu kullanımın olduğunu dđřünür (Locke 1999: 18). Çoğunluğun bu yasayı “doğa yasası” olarak isimlendirdiklerini, Stoacıların doğa ya uygun yaşama kuralı dedikleri şeyin bu yasa olduğunu ve yasanın doğanın bize yerleştirdiği ışıkla herkes tarafından keşfedilebilirliğinden bahseder. Daha sonra kendi “doğa yasası”nı şöyle tanımlar: “Doğanın ışığı ile öğrenilebilen, rasyonel doğa ya neyin uyduğunu neyin uymadığını gösteren bu sebeple de emredici veya yasaklayıcı olan ilahi iradenin bir buyruğu” (Locke 1999:19). Daha sonra “doğa yasası”nın bilgisine nasıl ulaşabileceğimizi açıklamaya řu ifadelerle geçer:

İyi ve kötüye dair bir prensibin bütün insanlar tarafından kabul edildiğine, erdem ve erdemsizlik fikrine ve takdir ve kınama şuuruna sahip olamayacak kadar vahşi ve insani duygulardan uzak bir millet bulunmadığına göre, öyle görünüyor ki, şimdi yapmamız gereken şey, insanların, çok yaygın bir rıza ile sayđı gösterdikleri ve kendilerini yok etmedikçe bu duygularını ortadan kaldıramayacakları doğa yasının ne şekilde öğrendiklerini araştırmaktır (Locke, 1999: 25).

“Doğa yasası” doğanın ışığı ile öğrenilir derken, o bir gelenek ya da doğuştan zihinlerimize yazılmış ahlaki bir prensip değildir. Locke’a göre insan “doğa yasası”nı gelenek yoluyla bilemez. Geleneksel bilgi, bize bilgiyi aktaran kişiye duymamız sonucunda oluşur ancak duyu bilgisinden ayrıldığı nokta geleneksel bilginin inanç meselesi oluşudur. Ona göre ahlaki erdemlerin her biri doğa yasının birer buyruğudur. Bu buyruklar insana başka kişiler tarafından ulaştırılabilir fakat gelenek, “doğa yasası”nı kesin bir şekilde bilmeyi sağlayan bir yol değildir. Ahlaki alanda geleneksel bilgiyle yetinen insanların çoğu dđnyaya geldikleri zamandan beri kendilerini eğiten, yetiştiren kişilerin geleneklerinin ve inanışlarının etkisindedir. Locke’a göre, “doğa yasası”nın insan ruhuna doğuştan yerleştirilmesi durumunda, insanların bu yasa üzerinde uzlaşıp ona uymaları gerektiği konusunda fikir birliğine varmaları gerekirdi. Oysa Locke insanlar arasında “doğa yasası” konusunda oldukça fazla fikir ayrılığına rastlandığını ileri sürer. Ayrıca Locke, “doğa yasası”nın ruha doğuştan işlenmiş olması du-

rumunda çocukların, cahillerin ve bir kanun, kurum ya da bilgidен bağımsız bir şekilde doğayla uyumlu biçimde yaşayan ilkel kabilelerin bu yasayı anlayıp bilmemelerinin olanaksızlığını öne sürer (Locke, 1999:36-37).

Bu nedenle doğanın ışığının açıklanmasında kullanılmak üzere, geriye akıl ve duyu algısından başka bir şey kalmamaktadır. İnsanın hayattaki amacı ve Tanrı'nın planının ne olduğunun doğa yasası gereği bilinebileceğini öne süren Locke, çok itinalı bir biçimde bahsi geçen bu doğal bilginin '*doğuştan insan doğasında bulunan bilgi*' olmadığını, bilakis bu bilginin duyu ve akıl vasıtasıyla elde edildiğini vurgular. Buradaki akıl, duyularla işbirliği içinde çalışan, doğa yasasının bilgisine ulaştıran, ruhun bilinen şeylerden bilinmeyen şeylere doğru ilerlemesini sağlayan düşünme yetisidir. Akıl inşa ettiği bilginin dayandığı temeller de duyu tecrübesinin sağladığı verilerdir (Locke 1999:43-44). Özetle Locke'a göre 'doğa yasası', akıl ile bilinen, kaynağını Tanrı'dan alan bir buyruktur. "Akıl, doğa yasasını tesis ve ilan etmekten ziyade, onu araştırır ve Tanrı'nın koyduğu ve kalplerimize yerleştirdiği bir yasa olarak keşfeder"(Locke, 1999:19). "Doğa yasası"ndan bahsedebilmek için öncelikle Tanrı'nın varlığı ve ruhun ölümsüzlüğü kabul edilmelidir o, "bir kanun yapıcı olmadan kanun olamaz ve cezalandırma (mükafat ve cezanın görüleceği ölümsüz hayat) olmadan da kanun hiçbir fayda sağlayamaz" (Locke 1999:60) der.

"Doğa yasası"nın insanların kişisel çıkarlarına dayanmadığını söyleyen Locke bazıların bu durumu yararlılık ilkesi ile açıkladıklarını ve doğa yasasını kabul etmediklerini söyler. Çünkü böyle düşünenlere göre insanlar çıkarına yönelme dürtüsüne sahiptir ve insanın başkalarının faydasını gözetmekle kendisine zarar vereceği düşüncesindedir. Doğruluk ve dürüstlük de onlara göre kaynağını bir dış yasadın değil, insanların bireysel çıkarlarından alır (Locke,1999: 83-84). Locke bu tür düşünceleri insanlığı büyük zararlara uğratacak görüşler olarak görür. O, geçmişte bireysel çıkarlarının peşinden gitmemiş, buldukları toplumun ve hatta bütün insanlığın faydasını dikkate alan insanlardan örnekler vererek eğer "doğa yasası"nın emrettiği şey bireysel çıkar olsaydı, bu insanların yaptıkları işlerin küçümsenmesi ve kendilerinin ahmak ve günahkâr sayılması gerekirdi gibi bir açıklamaya yer verir (Locke 1999: 86).

Locke'a göre bu şekilde tanımlanan "doğa yasası" bir yasa için gerekli olan bütün şartları taşır. İlkın, bu yasa üstün bir iradenin buyruğudur ve

yasanın biçimsel sebebi de bu üstün iradededir. İkinci olarak, bir yasanın gerçek fonksiyonu neyin yapılması neyin de yapılmaması gerektiğini ortaya koymasındır ki bu da “doğa yasası”nda mevcuttur. Son olarak bir yükümlülüğü oluşturmak için gerekli her şeyi içinde bulundurduğu için “doğa yasası” insanları bağlayıcıdır. “Doğa durumunun onu yönetmek için bir doğa yasası vardır ki herkesi bağlar. Akıl, ki o yasa odur, ondan başka hiçbir şeye danışmayacak tüm insanlığa, tümü de eşit ve bağımsız oldukları için, hiç kimseye yaşamında, sağlığında, özgürlük ya da mülkiyetinde zarar vermemeleri gerektiğini öğretir” (Locke 2004:7). “Doğa yasası”nın bağlayıcılığı, insanlardan üstün bir varlığın insanların yapıp etmeleri üzerinde sahip olduğu hakimiyetin bir sonucudur. İnsana yüklenen sorumluluk ise iki türdür. Bu sorumlulukların ilki yasayı koyan üstün güç tarafından emredilen biçimde ödeve göre davranma ve yaşama sorumluluğudur (Locke, 1999: 65).

İnsanı böyle bir yükümlülük altına sokma, kısmen kanun yapıcının ilahi hikmetinden kısmen de Yaratıcı Varlığın yarattığı varlık üzerinde sahip olduğu haktan kaynaklanmaktadır. Çünkü bütün yükümlülüklerin en son noktada dayanacağı kaynak Tanrı’dır; bizim yapmamız gereken şey, Tanrının iradesinin otoritesine itaat ettiğimizi göstermektir (Locke, 1999: 66).

Locke’un bahsettiği ikinci tür sorumluluk ise, sorumluluğunda olduğu ödeve uygun davranmayan insan için böyle bir durumun gerektirdiği cezaya katılma sorumluluğudur. Bu sorumluluğun bağlayıcılığı da yine Locke’a göre kanunu koyanın otoritesine dayanır (Locke 1999:66). Ona göre bu yasa körlüğü ve karanlığı sevmeyen, yükümlü bulunduğu ödevden kaçmak için doğaya arkasını dönmeyen herkese açıktır (Locke 1999:70). Doğa yasasının bağlayıcı gücü sürekli insanın, doğa yasasının kendine emrettiklerinden kendini sorumlu tutmadığı bir zamanın mümkün olmasıdır. Öyleyse Locke doğa yasasının tasvip ettiği davranışların sürekliliğinin zorunluluk taşıdığını söylemese de doğa yasasının insanın üstündeki bağlayıcı gücünün sürekli olduğunu söyler. “Doğa yasası, sadece belirli kişiler için geçerli özel bir kanun ya da belirli şartlardan dolayı ve geçici bir tedbir olarak ortaya konmuş pozitif bir kanun değildir; o, aklın bize bildirdiği ve insanın tabiatının derinliklerine sıkıca kök salmış bir gerçeklik olarak ayakta duran sabit ve devamlı bir ahlak kuralıdır” (Locke, 1999:78) diyerek “doğa yasası”nın ahlaki bir yasa olduğundan bahseder.

Son olarak ona göre, doğa yasası tüm insanlığın barışını ve korumasını amaçlamaktadır. Doğa yasasını Locke ünlü ifadesiyle “*kadim ve sonsuz âlim olan yaratıcının sanatı*” olarak görür. İlahi sanatın eseri olarak bizler hiç kimsenin yaşamına, özgürlüğüne ve malına zarar vermemeliyiz dediğinde ise Locke, doğa yasasının ahlaki yanını vurgular. Locke’un, bir otorite olmamasına karşın, doğa durumunda bile herkesin bağlı olduğu doğa yasası vardır demesi, doğa yasasını hukukla ve ahlakla bağlantılı olarak düşünülen bir kavram olarak ele aldığını gösterir. Bu anlamda doğal durum, doğal yasanın barışı ve korumayı buyurduğu ahlaki bir durumdur. Herkesin herkese karşı olduğu bir savaş durumu değildir. Çünkü Locke insanların doğa durumunda akıl yürütme ile doğruyu yanlıştan ayırt edebilecek temel bir ahlakla doğduklarını düşünür.

Sonuç

Özetle Locke için “doğa yasası” Tanrı ve hakları üzerine, insanın Tanrı ile ilişkisi üzerine ve insanların temel eşitlikleri üzerine düşünen insan aklı tarafından bildirilen evrensel olarak bağlayıcı ahlaksal bir yasadır (Copleston 1998:135). Locke, “doğa yasası”nı değişmez ve sürekli bir ahlak kuralı diye görür. Bu nedenle “doğa yasası”nda bir değişme olacaksa, önce insan doğasının değişmesi gerekecektir ki, bu da olanaklı değildir. Kısaca, “*insanın rasyonel doğası*”yla “doğa yasası” arasında bir uyum vardır (Kılıç, 2015: s.107). Son olarak, Locke’un “doğa yasası”nı deneyimle temellendirme gayretinde olduğunu söylemek gerekir. O, doğuştan getirildiği düşünülen veya müşterek bir kabule dayandırılan herhangi bir ahlaki ölçütün varlığını reddederek rasyonel temelli bir ahlak ölçütü arayışına girer. Fakat Locke “doğa yasası”nı her ne kadar deneyime dayandırsa da bu doğal yasa, filozofun anlığın yasası saydığı tabula rasa kadar sağlam bir deneyelliğe sahip değildir. Yine de “...Locke’un akla duyduğu güven ve doğal baklara yaptığı vurgu, onu doğal hukuk geleneğine yerleştirmeye, hem de geleneğin en merkezi yerine yerleştirmeye ve onu bir ‘evrensel insan hakları’ savunucusu yapmaya yetmiş görünür” (Zelyüt, 2010:77). Özetle Locke “doğa yasası”nı hem deneysel hem de akla uygun bir yasa olarak temellendirmeye çalışır. Ancak Locke’un aklın işleyişini ve insan davranışlarını dayandırdığı “doğa yasası” ilahi iradeye işaret eden bir karakterde içerir.

Kaynaklar

- Bakırcı, F. (2004). *John Locke'da Mülkiyet Anlayışı*. Ankara: Babil Yayınları.
- Cevizci, A. (2001). *Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Copleston, F. (1998) *Felsefe Tarihi: Hobbes-Locke*. (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Ebenstein, W. (2001). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. (Çev. İ. Özel). İstanbul: Şule Yayınları.
- Kılıç, Y. (2015). Hobbes, Locke ve Rousseau'da 'Doğa Durumu' Düşüncesi. *Temaşa: Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 2, 97-117.
- Locke, J. (1996). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. (Çev. V. Hacıkadiroğlu). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Locke, J. (2004). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*. (Çev. F. Bakırcı). Ankara: Babil Yayınları.
- Locke, J. (1999) *Tabiat Kanunu Üzerine İncelemeler*. (Çev. İ. Çetin). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Locke, J. (2012). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. (Çev. F. Bakırcı). Ankara: Ebabil Yayınları.
- MacIntyre, A. (2001). *Ethik'in Kısa Tarihi*. (Çev. H. Hünler & S. Z. Hünler). İstanbul: Pradigma Yayınları.
- Öztürk, M. (2017). John Locke'un Siyaset Felsefesinde Doğa Durumu ve Ondan Çıkış. *Anasay*, 1, 149-162.
- Woolhouse, J. (2011). *John Locke*. (Çev. A. Terzi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zelyüt, S. (2010). *Dört Adalı: Hobbes, Locke, Berkeley, Hume*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Öz: Yaygın kanının aksine hümanizm “insanları sevmek” ile doğrudan ilgili değildir. Hümanizmin insanın saygınlığına ve özgürlüğüne yaptığı vurgular, biyolojik tür olarak insana değil, inşa edilen kültür varlığı olarak insana yöneliktir. Dolayısıyla hümanizm için “insanlık”, biyolojik insan doğasının sahip olduğu bir özellik değil, onu kendine malzeme kılan kültürün ve eğitimin meydana getirdiği bir niteliktir. Hümanizm, insanın aklını ve iradesini her türlü ahlaki, siyasi ve estetik bilginin ve değerın kaynağı olarak gören, bu akıl ve iradenin determinist doğal işleyişin dışında, mekanik yasallığa tabi olmayan yegâne unsurlar olduğunu kabul eden bir inanıştır. Bu ilkenin sonuçlarından bir tanesi, doğal olanın “insanlığın hizmetkârı” olduğu düşüncesidir. Bu ise teknolojinin hümanizm ile yakın ilişkisini açık eder. Mekanik fiziğin tasvir ettiği evren içerisinde, “sorumlu özne” problemi, hümanizmin insan anlayışı ve hem bir faaliyet hem de bir kavrayış biçimi olarak teknikle çözüme kavuşturulmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda aydınlanma idealleri bu sentezin üzerinde yükselecektir.

Anahtar Kelimeler: Hümanizm, mekanik fizik, teknik, aydınlanma.

